

Otthon Afrikában

KÖZEL-NYUGATI LEVÉL (DÉLRŐL)

NICK ELSDORF

A lighogy kijövök a tranzitból, belecsöppenek az Átmenetbe. Otthon érzem magam, holott – bár Bécsből indultam – kivételesen nem a törököt űztem Hegyeshalmon át Buda váráig. János várában vagyok (itt csak Jo'burgnak mondják) a déli Afrikában (ezt meg SA-ként emlegetik). Az utóbbi – bevallom – nem lep meg különösen, hiszen kamaszkoromat Takács Mrika aranyozta be, midőn a „fasiszta pretoriai rezsim” gáztetteiről csicsereggett esténként a képernyőn. Ifjúúi képzeletemben Dél-Afrika Dél-Vietnammal és Dél-Koreával együtt testestette meg a gonoszt. Déllal szembeni gyanakvásomat még Salamon Béla bájos poénja sem tudta eloszlatni az északalbánokról. Ó, mesebeli Afrika...

A repülőtéren koromfekete arcok fogadnak. Végre egy hely, ahol fehér embernek érezhetem magam, bár – ezt kereszténydemokratikusan üzenem – újabban igen feledékeny vagyok. Sőt szórakozott. Nem annyira azért, hogy vizslatón bele ne bámuljak minden második szerezsen archa: hát te is reformkommunista vagy, öcsém?! Ne temess hirtelen, nyájas olvasó, nem álltam be még a guruló dollárok után szaglászó vakmerő (sőt egyre vakabb merő) fináncok közé. Igaz, gyanakvásomat nekem is vaskos politikai előítéletek táplálják. Konferenciára vagyok hivatalos, ahol helyi liberálisok arról kívánnak faggatni egy álló héten át, hogy így, apartheid után mit is tanulhatnak a kis magyar posztkommunizmusból. Gondoltam, megkérdezem a rendezőktől, hogy chilei és tajvani vendégük mellé miért épp egy pannont pécéztek ki Kelet-Európából. Kiesett a telefon a kezemből, amikor így feleltek: „Tudja, Mandeláké pártja a magukéhoz képest fordított átmenetre készül, nem rajonganak a kapitalizmusért és hallották, hogy a magyarok piaci szocializmusa jó sokáig kitartott, meg a harmadik utat is imádják. Mi hiába mondjuk nekik, hogy ennek egyszer s mindenkorra vége.”

Vége? Rosszat sejtettem. Előkaptam nemzeti-liberális szemüvegemet (ott tartom a fából vaskarika mellett), és tüzetesen tanulmányozni kezdtem a meghívólevelet. A fejlécen a „The Urban Foundation, Johannesburg” felirat tűndökölt. Mindent értettem: szent isten, nemhogy görényként összeesküszöm, de ezt nemzetközileg is súlyosbítom. Ráadásul az alapítvány elnökét Oppenheimernek hívják, híres kozmopolita mágus..., ajvő, ha ez így megy tovább, előbb-utóbb ez is gonoszul kórházi műszereket kezd majd ajándékozni Magyarországnak. És én leszek a szekértoló vagy szálláscsináló, netán hadoszlop (hányadik is? – ejnye, de rég forgattam Sayers-Kahnékat). Ha kiteszem a lábam Dél-Afrikába, már sose lesz belőlem alelnök sehol.

Nagy Fehér Tanácsadók

Mégsem hagyott nyugodni a dolog. Lelki szemeim előtt érdeklődő fekete arcokat láttam, akiknek rendületlenül Bisz-

ku Béláról és Gáspár Sándorról magyarázok, persze fűszor-nyában. „Tudjátok, aranyoskám, tam-tam, amikor a hetvenes évek elején kampányt indítottak a téesz-mellék-üzemágak ellen, na nem, a meggymagost, kérlek drága *brothers and sisters*, a világért se keverjétek össze a későbbi géemkásokkal, tam-tam, meg amikor a Nyers 1979-ben megírta első közös cikkét a Tardossal, az én babám egy fekete nő, no de az se volt semmi, amikor a Grósz...” – valld be, nyájas olvasó, nem akármilyen szellemi kihívás. Pedig Kádár grízes tésztájáról és Németh Miklós mélyen vallásos iparpolitikai nézeteiről még nem is tájékoztattam a tűz körül lándzsákkal táncoló publikumot.

Ki a fene beszélhette be ezeknek a kádárizmust? Tudtommal mi nem ennek a térségnek a felszabadításáért voltunk felelősek. Skandináv aknamunkára gyanakszom: miközben nyomták Mandelákéba a dollármilliókat, merő szerénységből nem vállalták egyúttal a svéd modell exportját is, hát minket ajánlottak maguk helyett. Most aztán kereshetem, hogyan mondják a grízes tésztát angolul.

Michael és David a kiszemelt társam, az egyik tajvani szociológus, a másik chilei közgazdász. Michael voltaképpen Miau, legalábbis én így értem, amikor elmagyarázza: unta, hogy az Egyesült Államokban (ahol egykor tanult, s most időnként tanít) senki sem tudja kimondani becses kínai nevét. David viszont született angol, ki felmenőivel együtt telepedett át a hosszára sikerült országba. Mindketten nemzetük kedves karikatúrái. Mike, mert ha becézik, azt még jobban szereti, folyton hadar, jegyzetel, fényképez, mosolyog, csámcsog és bőfög, illetve szabad másodperceiben mindenáron gyémánt fülbevalót akar vásárolni rengeteg gyermeke anyjának. David ezzel szemben dadog, időnként beszéd közben elalszik, fanyar megjegyzéseket tesz, slampos, mégis finomkodó, eufémizmusokban beszél, egy lánya van, és festményeket vásárol. Mike az első nap teli szájjal meséli, hogyan képezték ki Csang Kai-sek seregében diverzánsnak vörös Kínát fellazítandó, David viszont egy hét elteltével is csak hosszas faggatás után utal egy jól eldugott mellékmondatban arra, hogy kikoszarazta Pinochetet, amikor az anno elnököt akart csinálni belőle nemzeti bankjában. Nem bírta a gyomrom – jelzi biológiai szükségleteit.

Háromunkat Peter hozott össze, a szívélyesen kopasz, korpulens szivarozó bostoni gazdaságsszociológus (vö. az imperialista tőkés Kukrinyikszí ábrázolásában), ki a *wiener Mélange* illatfelhőjében alapozta meg világnézetét, míg a háború át nem röpítette a tengerentúlra. Konferenciaszaragonban szólva mi „térségspecialisták” vagyunk, ő bezzeg „generalista”, a tudás tábornoka. Ez persze azzal jár, hogy valamennyi újabb kori gazdasági átalakuláshoz értenie kell, legyen az Japán modernizálása a XIX. század végén, vagy a brazil fejlődés megrekedése századunk nyolcvanas

éveiben. Nem titkolja, hogy mindenről olvasott valamit, ha nem ő, akkor diákjai biztosan. Hatvanon túl már nem kell nagyon buzognia, elég, ha bölcsen csapong a világtörténelemben, az ismeretszakadékokat egy-egy közép-európai anekdotával áthidalva. Volt már trockista és libertáriánus, nagy ívű eszmékkel – és pesti viccekkel – meglepni nem lehet, itt a Nagy Amerikai Fehér Tanácsadót alakítja, némi öngúny kíséretében. A szerencsétlen afrikai tömegek atyai pártfogójaként nehezen tudnám elképzelni (ő sem magát), miután tavaly tanúja voltam, hogyan vesztette el hitét a világ ésszerű berendezkedésében, és árvult el egy szempillantás alatt, amikor egy bécsi taxisofőr vonatodott elfogadni aranyozott hitelkártyáját.

A gúny titokzatos tárgya

Mike és David a sikeres átmenetek krónikásai, miszmacholni persze nekem kell. Hamar rájövök, ez Dél-Afrikában nem is olyan kellemetlen szerep. „A kelet-európai helyzet megértéséhez óvatossággal pesszimizmus szükségeltetik” – kezdem a fekete-fehér hallgatóság agyimosását. Értő somoly az arcokon. „A helyzet ugyanis jó, de nem reménytelen” – folytatom szubkultúrám közhelyeit. Somolyból kacaj lesz, senki sem gyanakszik fordítási hibára, kivéve a keveset tapasztalt formosai Mike gyereket. Nem értem, csak nincs a Svejklulura is lefordítva? Ha ezek így veszik a lapot – fogadkozom –, isten bizony, nem állok meg Gáspárnál, és Fock Jenővel is előjövök, bármily kétértelmű is, ha angolul ejtem ki a nevét.

Hamar ráeszmélek: ez egy ironikus ország. Mármint a hasonlóságról bennszülött értelmiségiek ábrázolásában, akikkel összehoz a sors. Hogyan is lehetne ironia nélkül élni egy olyan rendszerben, ahol nemrégiben még az egyazon fekete apától és fehér anyától származó testvéreket a hatóság „kinézetük” alapján eltérő faji kategóriákba sorolhatta és megtilthatta, hogy egy fedél alatt lakjanak? Ahol a kikötőkben a világ fehér bőrű matrózai évtizedeken át nemcsak házasságot törtek, de törvényt is szegtek, amikor színészekkel álmodtak. Ahol az Amerikából érkező fekete turistákat szeparált luxushotelek várták, míg az apartheid fekete ellenzékének otthont adó kis sziget, a hírhedt Robben Island majdnem elfogyott a szervezett kötöttség eredményeként. Ahol most azok teszik a legtöbbet az apartheid felszámolásáért, büszkén – ahogy itt mondják – színvakságukra, akik korábban a legtöbb fajtalanokodóval számoltak le.

Ahol vasárnap vallási türelmetlenségből kifolyólag mind a mai napig megáll a kulturális közélet, bezár a múzeum, a színház, a mozi. Ahol a külföldi filmek vetítése közben gyakran elmegy a hang (erkölcsi cenzúrából kifolyólag), amikor a színész az eredetiben „Jezzusom!”-ot kiált, vagy a nemi betegségekről papol. Ahol a tévében a bantu nyelveken sugárzott műsorokat majdhogynem követni tudom, mert oly sok fontos fogalomra (például a „nemzeti kriketbajnokság második ligája”) nincs még saját szavuk, és ahol az angol nyelvű adásokat sokszor nem értem, mert sunyi módon mondat közben váltanak át búrura. Ahol az idő tájt alakult újjá a kommunista párt és vált igen befolyásossá, amikor a kelet-európai főhadiszállásokon már javában égették a támogatásáról szóló iratokat (rossznyelvek szerint a dél-afrikai marxisták akkor értették meg, hogy szorosabbra kell zárni soraikat, amikor havi jelentésüket nem a megszokott KGB-s tisztt, hanem egy szakállas pópá vette át Moszkvában). Ahol Winnie Mandela, akitől férje

elválni kényszerült, amikor bebizonyosodott, hogy az asszony gyermekek kínzásában segédkezett, most – lévén szakmájára nézvést szociális munkás – az ifjúsági és nőmozgalmon keresztül szívárogo vissza volt ura szervezetének a vezetésébe (személyi testőreit a „nemzet királynője” a Mandela United elnevezésű focicsapatból toborozza).

Egyébként is, miért ne hajlana a malíciára egy olyan állam polgára, melynek egyszerre három fővárosa van (Bloemfontein, Fokváros és Pretoria), egymásba érnek és egyenként is több darabból állnak a volt rezervátumai (később bantuszánjai, *homeland*jei, most önkormányzóságai és független államai), és amelyben a városi gettókat előkelően *township*-nak hívják. Ennek az országnak még tisztességes neve sincs. Azaniának, miként a régi görögök emlegették az Egyiptomtól délre fekvő vidéket, csak egy szélsőbalos szervezet szereti nevezni, egyébiránt olyan a helyzet, mintha Magyarországot Közép-Európának hívnák. (Ha jól meggondolom, nem is hangzik olyan rosszul.)

Maga ez a Jo'burg is különös város: a kellős közepén – mintha a pesti Kiskörúton járnánk – lépten-nyomon aranybányákba botlik az ember, az utcákon lödörgő feketék meleg sapkával védekeznek a nap ellen, és a jó hideg déli szeleket várják. A fehérek meg üldögelnek a kávéházakban, és Rhodesiából (pardon, Zimbabweból) jött rémhírekkel édesítik utolsó perceiket a Titanic fedélzetén. Az ún. „affirmatív akció” (a feketék pozitív megkülönböztetése) jövőendő méretein szörnyülködnek, s várnak: a *just now* az itteni angolban szicsászt jelöl. Közben egyszerre visolyognak a félhivatalos fehér halálbrigádoktól (közülük a legfélelmetesebb a *Civil Cooperation Bureau* nevet viseli) és a fehér rendőrséget segítő fekete „oroszkotól” (a lesothói volt szabadságharcosoktól, akik most mozambiki menekültekre vadásznak, és nemcsak a nádvágo kést kezelik halálpontosan, de kitűnnek a *spiking*ban is, ami – ne szégyellj, nyájas olvasó, a tájékozatlanságodat – kihegyezett bicikliküllőknek az ellenfél gerincébe röptetését fedi). Ezekről visolyognak, a feketék mindent elsőprő lázadásától viszont rettegnek. Hacsak nem harcias szélsőjobb bűrokról van szó, akik egyszerre üzennek hadat a *swart gevaarn*nak (a fekete veszedelemnek) és az „angol-zsidó-kapitalista” összeesküvésnek.

Mondom, otthon érzem magam. A helyi liberálisok épp azon vitatkoznak a lapokban, hogy kulturális mementóként meghagyják-e a gyűlöletes „Whites Only” táblákat a közterületeken. Én apart kis fekete leplecskét ajánlanék eltakarásukra. Ám a fehéreknek sem volt mindig fenékig a tejfel. Megviselte őket a nemzetközi bojkott: nem mindig jutottak márkás nyugati cikkekhez, s meg kellett küzdeniük minden cent valutáért a hatóságokkal, ha külföldre akartak utazni. Már ha szívesen látták őket. Egyik vendéglátómról például kiderül, hogy a nyolcvanas évek elején egyszer ugyanazon a tudományos konferencián nem vettünk részt az NSZK-ban. Engem nem engedtek ki, őt meg be.

Sápadtarcú a határon

Mindössze egy alkalommal ütközöm nyelvi, akarom mondani, kulturális akadályba. Az Afrikai Nemzeti Kongresszus (Nelson Mandela mozgalma) szociológus tanácsadóját faggatom a fajgyűlölők fegyházairól. Vacsora után társalgunk, egyidősek vagyunk, leszámítva, hogy ő vagy másfél évtizedet töltött a rács mögött. Jól megértjük egymást, bár én e témakörben őseim auschwitz-i füllentésein túl (a természetek híres hazudozók) legfeljebb a Szolzenyi-

cin próféta által rám mért szenvedésekkel büszkélkedhetem. Igazságtételtől hallani sem akar, mondja, neki fájdalommasabb lenne az egész pereskedés, mint rabtartóinak. Múltkor is szembe jött vele az egyik smasszer az utcán, ő meg úgy elszorodott, amikor meglátta, hogy inkább átment a másik oldalra. Hm, érdekes módja az Átmenetnek.

Pedig alaposan megkínózták, amitől kissé melankolikus lett ez a madárcsontú fekete fiú. Az angolt oxfordi eleganciával beszél, nem úgy, mint én, aki – híres tapintatlan – amikor már minden fontosat megtárgyaltunk, nem tudom megállni, hogy fel ne tegyem a Kérdést. A kérdést, mely már a gyermekkori indiánregények óta foglalkoztat: milyen jelzőkkel illetnek bennünket, fehérket a négerket, amikor maguk között vannak. Tudom, tudom, erre már elindulásom előtt fogadalmat tettem, a „néger” szó, de még az USA-ban elfogadott „fekete” sem fogja elhagyni a számat, kizárólag az „afrikai”, ami – mint a helyszínen tapasztaltam – kivált a „dél-afrikai afrikaiak” és az „afrikáner- (vagyis búr)-ellenes afrikaiak” szókapcsolatban segíti a megértést. Hogy majdan a „ki az afrikai?” életfa-szagú kérdését is feltehessek, e nemzetietlen társaságnak még érne kell.

Johannesburgig kellett elmennem, hogy megtudjam, itt a „kaffer” felkiáltással lehet a szorgalmas fehér embernek legrövidebb idő alatt a legtöbb buzogányütést és lándzsadöfést beszerezni (ezeket itt „kulturális fegyvereknek” hívják, melyeket – a szovjet gyártmányú géppisztolyoktól eltérően – ma már szabad az utcai tüntetéseken viselni). „Na, ne kertelj, áruld már el, hogyan szapultok minket” – gyötöröm a derék feketét, amikor már negyedszer tér ki udvariasan a válasz elől. Közben lélekben fölkészülök: valami „gonosz sápadtarcút”, „álnok kígyót”, „meztelen csigát” várok, sőt azt is tudom, hogy döglötthal-szagúnak éreznek bennünket, fehérket. Ezért aztán meglep, amit felel. Kér, szinte könyörög, ne sértődjek meg, mielőtt nagy szégyenlősen elhadarja a sok-sok epitheton ornans közül a legvadabbat: „a fehér ember az, aki a határon áll”. Igyekszem megértő arcot vágni, hátrahőkölök, úgy teszek, mint akinek a szívébe markoltak (szegény, mennyit szabódott volna, ha tudja, honnan ered a nevem), közben gondolatban végigpörgetem magamban a kifejezés Duna-menti ésszel felfogható etimológiai magyarázatait, majd szépen elsomfordálok. Empátia ide vagy oda, ha határesetnek neveznének, még mindig jobban esne, mint egy meghívó a legújabb népligeti pincészínházba, vagy ha Bécsben egy nett dáma azt susogná a fülemben: „Scheiss-Ausländer”.

A kvász örök

Dél-Afrikában egyenesen várom az agressziót, mindenki polgárháborúval ijesztget (ezzel akarnak előttem fölvergőzni?), a feketék nagy történelmi bosszújával. Nem zárom ki, hogy az utcán egy elkeseredett bennszülött pont rajtam fogja leverni az apartheid sok évtizedes megaláztatásait. Esetleg előre megbüntetni Dél-Afrika jövődő budapesti nagykövetének vidám megrugdosásáért néhány bőragyú díszmagyar által. Én meg hiába tartok majd kiselőadást a „suvickos képűnek” két csiklandós késszúrás között a Kárpát-medence vérzivataros évszázadairól. Az őslakossággal így keveset érintkeztem, ha mégis, akkor leginkább gondosan felhúzott ablakú autókból kíváncsian kipillantva. Amikor a nép közé merészkedem, büszke-megközelíthetetlen fekete indiaiakat látok, és nyájas-barátságos afrikai még-feketébbek sokaságát. Az előbbieket, akárcsak oly sok „afro-amerikai” az Egyesült Államokban, sietnek figyel-

meztetni, hogy le ne merjem őket nézni, mert tüstént megjárhatom. Közben legalább olyan fensőségesek a bennszülött feketékkel (és velem), amilyenek engem hisznek saját magukkal szemben.

Az „igazi” feketéktől ezzel szemben csupa jót kapok: satchmói félméteres mosolyokat, kolonialis szívéllyességet, tágra nyílt szemeket. Búrnak mediterrán fizimiskám miatt nemigen néznek, hát minek gyanakodjanak. Egy piac menti söntésben oly szeretettel erőltetik rám szürkessárga sörüket, az *ungombohit*, melyet gyanús tisztaságú literes műanyag flakonokba mérnek, mint húsz éve Moszkvában a kvászt – ennél ugye nincs nemesebb ital széles e világon? Sowetóban (képzeld el, nyájas olvasó Budapest lakosságát a Csepel-szigetre összehúzóulva, igaz, Barsinél nélkül) a tengernyi kisgyerek olyan boldog integetéssel rohan elő a papírdobozokból, melyek születésüktől fogva állandó lakóhelyül szolgálnak, amikor kisbuszunkat meglátják, mintha épp jelvényeket akarnának cserélni egy úttörődelegációval. Éheznek, de furcsamód nem kéregetnek. Este ugyanezeket az arcokat látom a tévé-híradóban. Nos, a csöppségek ezúttal örömtáncot járnak egy fekete férfi égő felhólt teste fölött, akit felgyújtott gumibroncs segít a halálba.

Necklacing (nyakláncozás) – így nevezik erre felé a kivégzésnek e pre- egyben posztmodern válfaját a fekete-felete harcban. Mert hát itt – ugye, mondanom se kell? – nem a nemzeti függetlenségükért küzdő gyarmati népek felszabadító mozgalma izmosodik. A népek, jó izmosan, már bőven a hatalomátvitel előtt gyilkolják egymást. Esetenként nagyobb örömmel, mint volt gyarmatosítóikat.

Vendek és zulus

Az apartheid tiltó rendszabályait az utóbbi két-három évben eltörölték, a tét most a nagy fene politikai hatalom: folynak a kerekasztal-tárgyalások az ideiglenes kormányról, az alkotmányozó gyűlésről, egyszóval az Átmenetről. Az erőviszonyokat hovatovább csak a kelet-európai elme érti igazán. Képzeld, nyájas olvasó, magad elé a Varsói Szerződés minden egyes tagállama minden egyes népének minden egyes jelölt és önjelölt politikai csoportosulását, amint egyazon asztalnál ülve egyezkednek a térség jövődő berendezkedéséről, ideértve egy közös állam fenntartásának lehetőségét is. Az abházok – szövetségben a csángókkal – azonnal vitába keverednek a volt endékában élő vendekkel arról, hogy az alkotmány szerint mely törvények számítsanak kétharmadosaknak a leendő parlamentben, legyen-e sárga cserebogár a nemzeti címerben, és a hadsereg vezetésében hadnagyi rangon felül hány ezrelékben vehetnek részt az oláh cigányok. Ám vedd azt is figyelembe, hogy a tárgyalásokon a felek nem indulnak azonos helyzetből. Bizonyos politikai mozgalmak marcona hadsereggel, mások csupán szakszervezetnek hívott rohamcsapatokkal rendelkeznek. Vannak, amelyek törzsi alapon szerveződnek, de vannak olyanok is, amelyek már valamelyes állami/területi önállósággal bírnak. Ez utóbbiak esetleg nagy földrajzi távolságokból szeretnének egy követ fűjni (lásd Birobidzsán és a Síp utca küszöbön álló egyesülését).

Sajnos, azonban léteznek demokrata és kevésbé demokrata vendek, és a demokrata vendek bizonyos ügyekben szívesebben húznának a demokrata abházokhoz, mint kevésbé-demokrata honfitársaikhoz, míg a kevésbé demokrata vendek hajlandók még a legkevésbé demokrata oroszokkal is összefogni azért, hogy így gyakoroljanak nyomást minden abházokra – a cserebogár kérdésben például.

A csángó szocialisták persze előbb-utóbb megsértődnek, ami már-már könnyítené az oláh cigányok helyzetét (különösen neokonzervatív szárnyukra gondolok), amikor színre lép a félelmetes galíciai koalíció...

Ismerős? No, ezért merek kéthetes ott-tartózkodás után egyáltalán megszólalni Dél-Afrikáról. Nem mintha érteném, ami Kelet-Európában a szemünk előtt lejátszódik, de most már tudok örülni annak, hogy milyen egyszerűen megoldhatatlanok régióink sorskérdései. Mert lehetnének – dél-afrikai módra – bonyolultan megoldhatatlanok is. Például, ha Jelcin néger lenne, ha Walesának tényleg lett volna fejszéje, Gorbacsovna kágébéje, és az MDF-piacok vezetői területi autonómiát követelnének, összefogva Sevardnadze verőleányaival. Vagy ha Magyarországon ötvenmillió cigány élne, és kezdene nem tetszeni nekik a rendszer.

Hogy hol itt a *couleur locale*? Hát tessék. Ki hallott a nagy Mangosuthu Gatsha Butheleziről? Passz? Nos, ő a zuluk felkent vezére Dél-Afrika-szerte, egyben Zuluföld tartományi főnöke. Harmincnyolcmillió lakosból több mint ötmillió áll a parancsnoksága alatt. Kicsit számosabban vannak a sothok és a xhosák – ha összefognak. Az összesen huszonkilenc-, mire kimondom, harmincmillió fekete, egymillió indiai és hárommillió „színezett” (értsd: fekete-kávétól a tejestestéig) árnyékában az alig ötmillió fehér nem egyéb, mint törpe minoritás. A tetejében a felük búr, akik a még kisebb fehér minoritással, az angolokkal alig vannak jobb viszonyban, mint két békés szomszéd nép Közép-Európában. Régóta kormányoznak, furfangosnak kell hát lenniük.

Nos, a zuluk (nem zulukafferek!), miközben egypárt-rendszerben élnek Buthelezi herceg vezetése alatt (a párt neve – mi más lehetne? – Szabadságpárt), jelentős nyugati támogatást élveznek konzervatív részről, mert/ezért gazdaságfilozófiájuk a szabad piacot hirdeti. A hayekianus törzsfőnök állandó vitában áll Mandeláékkel, akik szeretnek az „államosítás” és „egyenlősítés” szavakkal játszodozni. Túl egyszerű lenne, ha a zuluk Zuluföldön (*KwaZulu*) laknának, illetve, ha összesen egy Zuluföld létezne. Ehelyett tartományuk leginkább egy szárazföldi szigetcsoportra emlékeztet, és a zuluk benn vannak a nagyvárosi fekete gettókban is. Itt az erődtímenyszerű munkásszállásokat uralják, melyeket a nem zuluk időnként megrohamoznak és viszont. Például az első szabad május elsején, tavaly.

Néha kiderül, Buthelezit a (volt) fajvédők is pénzelik, hogy sakkbán tartsák általa a xhosa eredetű Afrikai Nemzeti Kongresszust, melynek e pillanatban csupán a főtitkára, hadsereg-főparancsnoka és szakszervezeti elnöke fizet tagdíjat a kommunista pártnak. Mint fekete, a herceg Mandelával tart, mint meggyőződéses antikommunista és mint a Mandela vezette egységes államtól jó előre irtózó kiskirály viszont nem. Hasonlóan más fekete kiskirályokhoz, akik még a független búr köztársaság kikiáltásáért küzdő hiperrasszistákkal is összekacsintanak, ha... – szóval mégiscsak ismerős a dolog. Egyébként, nyájas olvasó, ha Buthelezit keresed, Ulundiban találod, az őserdő közepén. Nem fogsz eltévedni, a városka repülőtere az ő nevét viseli, és a parlament épületéhez a Buthelezi út vezet.

Pánikgomb

Meghívóim igen liberálisak és igen fehérek, persze szörnyű fogékonyak is. Alapítványuk már a hetvenes évek vé-

ge óta egyenjog-párti, s nemcsak lírai módon, ahogy egy ilyen átmenet-konferencián illendő, hanem a prózai praxisban is: városfejlesztési, egészségügyi, szociális programokban utaznak. Illetve utaztatnak olyanokat, mint a mi kis elméleti vándorcirkuszunk, melyben mi artisták a konferencia ötödik napjára már úgy elunjuk magunkat hallgatni, hogy elhatározzuk, szerepet cserélünk, és felváltva valamelyik másikunk országáról szakértünk majd. Valóban, a végére többet tudok már Tajvanról és Chiléről, mint Dél-Afrikáról.

David például majdnem meggyőző arról, hogy a neoliborális gazdaságpolitika, ha diktatórikusan, makacsul alkalmazkodik, végül fölmorzsolja a diktatúrát. „Hány évet is kell erre várni?” – kérdezem. „Miért, liberális közgazdászaitok már vannak?” – kérdez vissza. Mike furcsamód nem tekintélyuralmi gyógymódot ajánl a dél-afrikaiknak. Azt bizonygatja, hogy a „tajvani csoda” nem a diktatúra révén, hanem annak ellenére következett be: Pinochettel szemben, aki be sem vonult a gazdaságba, Csang Kai-seket ki kellett szorítani onnan. Leplezetlen büszkeséggel skandalizálja a népi jelszavakat („Rendezd be gyárat a nappalidban!”, „Az aktatáska legyen az első irodád!”), és meghatottan emlékezik rokonaira, akik Amerikából telefonkönyveket kértek tőle ajándékba. A konferencián minden szem rám szegeződik: mondanám már meg végre, kell-e egy kis önkényuralom vagy sem. Nemigen tudok segíteni. Miféleképpen a diktátorok nem szoktak megállni a gazdaság határán, ami pedig a telefonkönyveket illeti, mit ér az alulról jövő népi kezdeményezés, ha interurbán silent musae.

Végül is nem rúgjuk föl a szereposztást, annyira megszánjuk derék vendéglátóinkat, megannyi fehér szociálliboralist, akik – jöllehet nappal fekete barátok veszik őket körül – szögesdróttal védik gyönyörű villáikat az esti bennszülött behatolóktól. Luciferi keresztkérdésemre (ugyan ki tartja rendben ezt a szép nagy házat, a szép nagy fürdőmedencével és a szép nagy autóval?) újdonsült ismerőseimtől fajtiszta egyenválasz érkezik, igaz szemlesütve: *there is someone who helps me*. Egyvalakit látok közülük mindössze, aki hetykén viseli az emberbarát, de életélvező értelmiségi skizofréniáját. A picinyke Demokrata Párt éles nyelvű, idős nagyasszonyát. Ő bátor parlamenti beszédekkel vásárolta meg a lehetőséget, hogy selyemblúzában (nem gimnasztorka alatt) pártfogolhassa a szegény feketét.

A vidám matróna önvédelmi módszerét Pesten is szabdalmaztatnám, ha kitörne a Dunapartheid. A napi telefoni szitkozódásokra hű demokrataként nem úgy válaszolt, hogy távbeszélőszámát titkosította, hanem vett egy óriási rendőrsípöt (mint tudjuk, ez rendőrállamban nem is olyan könnyű), majd az első „niggerbérenc zsidó”-val kezdődő mondat után váratlanul nagy erővel belefújta a sípba. El-lenségei szerint percentet húzott a fülörvosoktól... Amióta vége az apartheidnek, kicsit jobban fél, leginkább a most már szintén egyenjogú fekete bűnözőktől, de újfent megelégszik a kézenfekvő megoldásokkal. Ha elhagyja a házat, *panic buttont* szorongat a tenyerében: megnyomva ajánlatos legalább három percig bizonygatnia a valóságúleg színes bőrű támadónak, mennyit tett értük a törvényhozában, mert a rendőrség rövidebb idő alatt már nem vállalja a fehér faj védelmét. Jóreménység középfokon.

Bécs, 1992. szeptember